УДК 343.353
DOI: 10.33098/2078-6670.2019.7.19. 145-151

ЩОДО ПЕРЕЛІКУ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Огерук Ігор Степанович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Університету Короля Данила,
вулиця Сірика, 29/31, м. Надвірна, Івано-Франківська обл., 78405, Україна
e-mail: ihor.oheruk@iful.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3394-8768

Мета. *Метою роботи є проаналізувати перелік корупційних злочинів, який надається Кримінальним кодексом України, на відповідність ознакам законодавчо закріплених понять «корупція» та «корупційне правопорушення», зазначених у Законі України «Про запобігання корупції».* ***Методика.*** *Методика включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: термінологічний, логіко-семантичний, системно-структурний, логіконормативний.* ***Результати:*** *в процесі дослідження визначено обов'язкові ознаки законодавчо закріплених понять «корупція» та «корупційне правопорушення», які зазначені в Законі України «Про запобігання корупції», у контексті науки кримінального права. На основі отриманих результатів проаналізовано перелік корупційних злочинів, що надається Кримінальним кодексом України.* ***Наукова новизна.*** *В процесі дослідження встановлено, що включення статей 210 та 354 КК України до переліку корупційних злочинів, є суперечливим, оскільки вони не містять всіх обов'язкових ознак поняття «корупція», а відтак не можуть вважатися «корупційним правопорушенням», визначення якого надано Законом України «Про запобігання корупції».* ***Практична значимість.*** *Результати дослідження може бути використано у правотворчій діяльності під час удосконалення антикорупційного законодавства.*

Ключові слова: *корупція, корупційний злочин, неправомірна вигода, підкуп, прийняття обіцянки/пропозиції чи прийняття неправомірної вигоди, кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів.*

Ihor Oheruk
PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Process of the University of King Danil,
29/31 Siryka Street, Nadvirna, Ivano-Frankivsk region, 78405, Ukraine
e-mail: ihor.oheruk@iful.edu.ua

ABOUT LIST OF CORRUPTION CRIMES PROVIDED BY THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Purpose. *The aim of the work is to analyze the list of corruption crimes, which is provided by the Criminal Code of Ukraine, for compliance with the signs of the statutory concepts of "corruption" and "corruption offense" specified in the Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption".* ***Methodology.*** *The methodology includes a comprehensive analysis and synthesis of the available scientific and theoretical material and the formulation of relevant conclusions and recommendations. In*

© Огерук І.С., 2019

the course of the study, the following methods of scientific knowledge were used: terminological, logical-semantic, system-structural, logical-normative. ***Results:*** *in the course of the study, mandatory signs of legally enshrined concepts of "corruption" and "corruption offense" are defined, which are specified in the Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption" in the context of the science of criminal law. On the basis of the obtained results, the list of corruption crimes, which is provided by the Criminal Code of Ukraine, is analyzed.* ***Originality.*** *The study found that the inclusion of articles 210 and 354 of the Criminal Code of Ukraine in the list of crimes of corruption has been controversial, since it didn't contain all the mandatory signs of the concept of "corruption", and therefore cannot be considered as a "corruption offense", which was defined by the Law of Ukraine "On preventing corruption".* ***Practical significance.*** *The research results can be used in lawmaking in the improvement of anti-corruption legislation.*

Key words: *corruption, corruption offense, undue profit, bribery, acceptance of promise/proposal or acceptance of undue advantage, criminal liability for misuse of budget funds.*

Постановка проблеми. У світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2018 рік наша країна отримала 32 балів зі 100 можливих та зайняла 120 місце серед 180 країн, що є досить посереднім результатом. Україна дещо покращила свої показники у порівнянні з 2017 роком (30 балів, 130 місце). Однак, таких зусиль недостатньо, оскільки з-поміж своїх сусідів Україна змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33 балів [2]. Очевидно, що вирішення проблеми корупції неможливе без комплексного підходу, який включає в себе і притягнення до відповідальності осіб, що вчинили кримінально-карані корупційні діяння. Кримінальний кодекс України надає вичерпний перелік корупційних злочинів, вчинення яких тягне за собою низку додаткових негативних кримінально-правових наслідків: обмеження щодо звільнення від кримінальної відповідальності, обмеження щодо призначення покарання, обмеження щодо звільнення від покарання та його відбування, обмеження при знятті судимості [5, с. 18]. Враховуючи викладене, вказаний перелік корупційних злочинів повинен відповідати умовам законодавчо визначених понять «корупція» та «корупційне правопорушення», зазначених у Законі України «Про запобігання корупції». Таким чином, незважаючи на загальний підвищений інтерес до корупції як до явища в цілому та до проблемних питань її протидії зокрема, розробка вказаної проблематики залишається досить актуальною та затребуваною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти протидії корупції неодноразово була предметом дослідження таких вчених як М. І. Мельника, В. О. Навроцького, Є. В. Невмержицького, А. В. Савченка, Г. Л. Шведової, М. І. Хавронюка та ін.

Постановка завдання. Визначити обов'язкові ознаки законодавчо закріплених понять «корупція» та «корупційне правопорушення» в контексті науки кримінального права та на основі отриманих висновків проаналізувати на відповідність вказаним ознакам перелік корупційних злочинів, який надається Кримінальним кодексом України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 1 Закону України «Про запобігання корупції» надає визначення корупційного правопорушення, яким вважається діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 зазначеного Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [4, ст.1]. На основі даного визначення можна зробити висновок, що корупційним злочином можна визнати протиправне діяння, за яке передбачено кримінальну відповідальність, та яке містить ознаки корупції.

В кримінальному законодавстві України чітко визначено перелік діянь, за які передбачено кримінальну відповідальність, та які відповідно до Кримінального кодексу України

вважаються корупційними. Перелік вказаних злочинів вказано у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України. Відповідно до нього, корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364[1], 365[2], 368-369[2] Кримінального кодексу України [3, ст. 45]. Проаналізувавши склади вказаних злочинів, можна зробити висновок, що корупційними, згідно кримінального законодавства України, визнаються злочини, які вчиняються шляхом зловживання службовим становищем та пов'язані із привласненням, розтратою, вимаганням або заволодінням:

- чужим майном;
- вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами;
- наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами та обладнанням, призначеним для їх виготовлення;
- документами, штампами, печатками.

Крім цього, корупційними також визнаються ряд злочинів, пов'язані із:

- зловживанням владою, повноваженнями або службовим становищем;
- прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб;
- підкупом;
- зловживанням впливом;
- нецільовим використанням бюджетних коштів, здійсненням видатків бюджету чи наданням кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.

Фактично, українське законодавство про кримінальну відповідальність вирізняє 11 складів безумовно корупційних злочинів та 8 складів умовно корупційних злочинів, які відносяться до корупційних лише за умови вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем [6, с. 393].

Поняття «корупція» в українському законодавстві розтлумачено у Законі України «Про запобігання корупції». Стаття 1 вказаного Закону зазначає, що корупцією в Україні визнається використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 вказаного Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 вказаного Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4, ст.1].

Проаналізувавши дане визначення, можна зазначити, що корупція як законодавчо закріплене явище включає в себе ряд протиправних діянь, а саме:

- використання наданих особі службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;
- прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди особою для себе чи інших осіб;
- обіцянку/пропозицію чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам.

Ключовою позицією вказаних діянь є те, що кінцевим отримувачем неправомірної вигоди може бути як особа, яка вчиняє корупційне діяння, так і треті особи. Крім цього, у випадку

обіцянки/пропозиції чи надання неправомірної вигоди особою, яку підкуповують, може бути тільки особа, яка зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Суб'єктом корупційного діяння у двох перших випадках може бути тільки особа, зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», а у третьому випадку спеціальних вимог щодо особи немає. Слід зазначити, що перелік суб'єктів корупційного діяння є чітко визначений вказаним Законом України «Про запобігання корупції» та розширеному трактуванню не підлягає.

Предметом корупційного діяння виступає неправомірна вигода. Визначення неправомірної вигоди зазначено як у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», так і у 364^1 Кримінального кодексу України. Вказані визначення є ідентичними. Відповідно до них неправомірною вигодою вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Метою корупційного діяння є одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або схилення особи до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Якщо застосувати вищезазначені ключові ознаки законодавчо закріпленого поняття «корупція» в контексті науки кримінального права, то можна констатувати, що їх можливо трактувати наступним чином:

- неправомірна вигода виступає предметом злочинного посягання;
- вищерозглянуті діяння виступають як дія, що відображає об'єктивну сторону злочину;
- суб'єктом злочину виступає як осудна фізична особа, що досягла 16-річного віку (загальний суб'єкт), так і особа, яка зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» (спеціальний суб'єкт);
- метою злочинного посягання виступає одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб у випадку, якщо злочин вчиняється спеціальним суб'єктом, та схилення особи до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, якщо злочин вчиняється загальним суб'єктом.

Опираючись на дане твердження, можна зробити висновок, що суспільно-небезпечне діяння, передбачене конкретною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, може бути визначено як корупційне за умови наявності розглянутих елементів складу злочину, якщо вони є обов'язковими для конкретного злочинного діяння.

Проаналізувавши перелік злочинів, які відповідно до Кримінального кодексу України вважаються корупційними, можна зазначити, що переважна більшість статей Особливої частини КК України, яка внесена до вказаного переліку, відповідають вищезазначеній умові. Однак є ряд суперечностей щодо окремих статей саме в частині відповідності ознакам корупції.

Зокрема, стаття 354 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації, згідно примітки до статті 45 КК України вважається корупційним злочином. Умовно її можна розподілити на два блоки. До першого слід віднести 1 та 2 частини вказаної статті, які передбачають кримінальну відповідальність за пропозицію, обіцянку чи надання працівникові підприємства, установи чи організації неправомірної вигоди. Другий блок складається з частини 3 та 4 зазначеної статті, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником підприємства, установи чи організації неправомірної вигоди. З огляду на обов'язкові елементи складу злочину, які відносяться до корупційних ознак, можна зазначити наступне.

Предметом злочину в двох умовних блоках статті виступає неправомірна вигода, що відповідає корупційному діянню.

З об'єктивної сторони злочин вчиняється діянням, що полягає: у першому умовному блоці статті – у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди. Така вигода пропонується, обіцяється чи надається працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації. Однак, такі особи не зазначені у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», що не відповідає корупційному діянню. У другому умовному блоці статті діяння полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні працівником підприємства, установи чи організації неправомірної вигоди, що відповідає корупційному діянню.

Метою виступає: у першому умовному блоці статті схилення особи загальним суб'єктом до вчинення чи не вчинення будь-яких дій з використанням становища, яке вона займає, та у другому умовному блоці – одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб спеціальним суб'єктом, що відповідає корупційному діянню.

У першому умовному блоці статті, котрий передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію, обіцянку чи надання неправомірної вигоди суб'єкт злочину загальний, що відповідає корупційному діянню. У другому умовному блоці статті, котрий передбачає кримінальну відповідальність за одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, суб'єкт злочину спеціальний (працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації). Однак, такі суб'єкти не передбачені у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», що не відповідає корупційному діянню.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що ні перший, ні другий умовний блок статті 354 Кримінального кодексу України не містить всіх обов'язкових ознак корупції. Зокрема, у першому умовному блоці статті 354 КК України підкупу піддається особа, що не зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», що є обов'язковим відповідно до законодавчо закріпленого поняття корупції. У другому умовному блоці вказаної статті суб'єктом злочину виступає особа, яка не зазначена у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції». Зважаючи на те, що перелік суб'єктів корупційних діянь є вичерпним та розширеному трактуванню не підлягає, слід констатувати, що в даному випадку відсутні всі обов'язкові елементи законодавчо закріпленого поняття «корупція». Таким чином, віднесення злочинних діянь, передбачених статтею 354 Кримінального кодексу України, до корупційних злочинів, є суперечливим, оскільки вони не містять всіх обов'язкових ознак поняття «корупція», а відтак не можуть вважатися корупційним правопорушенням, визначення якого надано Законом України «Про запобігання корупції».

Стаття 210 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, згідно примітки до статті 45 КК України також вважається корупційним злочином. Однак, у ній є також ряд невідповідностей ознакам законодавчо закріпленого поняття «корупція».

Зокрема, предметом злочинного посягання, передбаченого вказаною статтею є бюджетні кошти. Бюджетними коштами згідно п. 11 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України є належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету [1]. Враховуючи те, що бюджетні кошти виражаються в грошових одиницях, а також те, що вони, згідно диспозиції статті,

вилучаються з бюджету без законних на те підстав, предмет злочинного посягання може вважатися неправомірною вигодою (грошовими коштами, що пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав), що відповідає корупційному діянню.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений статтею 210 КК України, полягає в перелічених у диспозиції частини 1 зазначеної статті діях:

- нецільовому використанні бюджетних коштів;
- здійсненні видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням усупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України;
- наданні кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням усупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України.

Як ми бачимо, ні одне вказане діяння не відповідає ознакам законодавчо закріпленого поняття «корупція».

Суб'єкт злочину, передбаченого статтею 210 КК України, є спеціальним: ним може бути визнано лише службову особу, наділену правом розпоряджатися бюджетними коштами. Передусім, це відповідні службові особи підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету (розпорядники бюджетних коштів, керівники органів державної виконавчої влади, начальники структурних підрозділів міністерств, відомств, голови міст Києва та Севастополя, обласних, районних, міських державних адміністрацій та їхні заступники, сільські, селищні та міські голови, службові особи місцевих фінансових органів, керівники бюджетних установ) [7, с. 127]. Зважаючи на те, що вказані особи так чи інакше вказуються у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», викладене відповідає корупційному діянню.

Таким чином, із складових злочину, передбаченого статтею 210 Кримінального кодексу України, ознакам законодавчо закріпленого поняття «корупції» не відповідає об'єктивна сторона злочину, а тому його не можна визнати корупційним правопорушенням згідно трактування Закону України «Про запобігання корупції». Відтак, віднесення зазначеного злочинного діяння до корупційних злочинів є суперечливим. Безперечно, вчинення вказаного кримінально-караного діяння тісно пов'язане із корупцією як певним соціальним явищем, однак воно, радше, є наслідком попередньо вчинених корупційних діянь (зловживання владою або службовим становищем, прийняття обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди особою для себе чи інших осіб тощо).

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що оскільки вчинення корупційного злочину тягне за собою додаткові негативні кримінально-правові наслідки для особи, яка його вчинила, то перелік корупційних злочинів повинен відповідати умовам законодавчо визначених понять «корупція» та «корупційне правопорушення», зазначених у Законі України «Про запобігання корупції». Однак, не всі статті Кримінального кодексу України, які згідно примітки до статті 45 КК України визнаються корупційними злочинами, підпадають під дане твердження. Зокрема, особа, яку підкуповують, та суб'єкт вчинення злочину статті 354 КК України не зазначені у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», що суперечить обов'язковим ознакам законодавчо закріпленому поняття «корупція». Злочин, передбачений статтею 210 КК України, не відповідає ознакам поняття «корупція» з об'єктивної сторони вчинення злочину. Таким чином, включення вказаних статей до переліку корупційних злочинів, є суперечливим, оскільки вони не містять всіх обов'язкових ознак поняття «корупція», а відтак не можуть вважатися «корупційним правопорушенням», визначення якого надано Законом України «Про запобігання корупції».

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. : станом на 11 січня 2019 р. / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

2. Індекс корупції CPI-2018: Transparency International Україна. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/.

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.: станом на 26 лютого 2019 р. / Верховна Рада України. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р.: станом на 03 серпня 2018 р. / Верховна Рада України. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/paran6#n6.

5. Савченко А. В. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально-правового розуміння. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук. журн*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. № 3. С. 14-24.

6. Тютюгін В. І. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2015. № 1(4). С. 388-396.

7. Хоменко В. П. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук. журн.* Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. № 1 (98). С. 120-132.

References

1. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy vid 8 lypnia 2010 r.: stanom na 11 sichnia 2019 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

2. Indeks koruptsii CPI-2018: Transparency International Ukraina. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/.

3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. : stanom na 26 liutoho 2019 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 r.: stanom na 03 serpnia 2018 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/paran6#n6.

5. Savchenko A. V. Koruptsiini zlochyny v Ukraini: problemy kryminalno-pravovoho rozuminnia. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav : nauk. zhurn*. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2015. № 3. S. 14-24.

6. Tiutiuhin V. I. Poniattia ta oznaky koruptsiinykh zlochyniv. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, 2015. № 1(4). S. 388-396.

7. Khomenko V. P. Kryminalna vidpovidalnist za netsilove vykorystannia biudzhetnykh koshtiv, zdiisnennia vydatkiv biudzhetu chy nadannia kredytiv iz biudzhetu bez vstanovlenykh biudzhetnykh pryznachen abo z yikh perevyshchenniam. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav : nauk. zhurn*. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2016. № 1 (98). S. 120-132.

Надійшла до редакції 17 квітня 2019 р.